

הלומד ומחזר עליו פעמים הרבה עד ששגור בפיו תלמודו מתקיים (רש"י)

שכחת התורה

פתחא דסוגיא

אשר לכל נפש הישראלית יש לה בה [בתורה] חלק כמו שכתב הגאון החיד"א ז"ל בספרו חסדי אבות (אבות פ"ג מ"ח) כל השוכח דבר אחד וכו', דידוע דכל אחד קיבל חלקו בסיני, ואם זוכה מוציא לאור מה שקבלה נשמתו, והחידוש ההוא אין אחר יכול לחדשו כי הוא חלקו, ועל כן אם זכה וחידש מה שקבלה נשמתו מסיני ולא הוציא לאור, ועל ידי זה אחר כך הוא שכוח מעיקרא, וזה שאמרו כל השוכח דבר א' ממשנתו דווקא, מה שקבל בהר סיני ושייך לשורש נשמתו, הרי זה מתחייב בנפשו, כי אדם אחר אינו יכול לחדשו עכ"ל, ומי יאמר וזיתי לבי לכך שזכה להוציא חלקו הצפון ליראיו (שרת מגדנות אליהו ח"א הקדמה).

ביאורא דתלמודא

בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו – שדרך אונס לבא לזקנים ולתשושי כח, ואף שאמרו שנתוסף בהם חכמה בזקנותם היינו כשהם עדיין בבריאותם, אבל מחמת חולי ותשוש כח השכחה מצוי בהם (מהרש"א). והזהרו בוורידין כרבי יהודה – תנן בפרק השוחט אחד בעוף ושנים בבהמה שחיטתו כשרה ורובו של אחד כמוהו, ר' יהודה אומר עד שישחוט את הורידין, ואמר רב חסדא לא לכל אמר רבי יהודה אלא לעוף הואיל וכולו צולחו, אבל בהמה הואיל ומחנתה אבר אבר לא (יד רמ"ה). והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה – שנעשו תלמידי חכמים, לעשות להם כבוד שמהם תצא תורה לישראל (רש"י). כל השוכח דבר אחד ממשנתו – בשביל שלא חזר עליה, מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו. שמתוך שכחתו הוא בא להתיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו (רע"ב). עד שישב ויסירם מלבו – כלומר שישב ויפנה לבו לבטלה וזכה יסירם מלבו (תוספות יום טוב). השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים – היינו תורה שבכתב, ואחר כך אמר פן יסורו מלבבך שהוא תורה שבעל פה שהם הפרושים והדרושים שדרשו חז"ל שהוא בבית הלל (פנים יפות). כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה – ומכל מקום השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה

(מאירי). יכול אפילו מחמת אונסו – דמון המשנה לא מוכח רק דמחמת אונס לא מעלה עליו הכתוב כמתחייב בנפשו, והכא קא משמע לן דאפילו לא ליכא דפן יסורו מלבבך על ידי שישב ויסירם מלבו היא דאיכא לאו (שפת אמת). דמתניתין לענין מתחייב בנפשו שנויה, והכא כולה מלתא לענין לעבור בלאווי קאמר (מהרש"א). יכול אפילו תקפה עליו משנתו – לשון תקפה שקשה עליו הרבה משנתו שאינו יכול להבינה וסרה מלבו בעל כרחו שאינו מבינה (רבינו גרשם).

ליקוטא דתלמודא

שנו רבותינו (סנהדרין צו.) גבי השוכח תלמודו לאונסו:

אמר רבי זירא אף על גב דשלח ר' יהושע בן לוי הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, והזהרו בוורידין כרבי יהודה, והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה, כי הא מילתא מודעינן להו, צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך, מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד, נטעתם גם שרשו ילכו גם עשו פרי.

ואמרו חכמינו (אבות פ"ג מ"ח) באיסור שכחת התלמוד:

רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, יכול אפילו תקפה עליו משנתו, תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך, הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו.

עוד שנינו (מנחות צט:) בענין זה:

ואמר ריש לקיש כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו, שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים, וכדר' אבין אמר ר' אילעא, דאמר רבי אבין אמר ר' אילעא כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. רבינא אמר השמר ופן שני לאוין נינהו. רב נחמן בר יצחק אמר בשלשה לאוין, שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים, יכול אפילו מחמת אונסו, תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך, במסירם מלבו הכתוב מדבר, רבי דוסתאי בר' ינאי אמר יכול אפילו תקפה עליו משנתו, תלמוד לומר רק.

אור תורה

צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד. (ישיהו יב א)

נטעתם גם שרשו ילכו גם עשו פרי קרוב אתה בפיהם ורחוק מפליותיהם. (ישיהו יב ב)

רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך. (דברים טו)

האידינא אליבא דשמעתא

אופן לימוד התורה באופן שלא ישתכח

כתב המהר"ל (תפארת ישראל פ"ו) שגירסא דינקותא בגמרא נוחה להשתכח מחמת קטנות הנער וקוצר שכלו. עוד כתב שם שללא יסוד לימוד המשנה לא יוכל הנער לקנות קנין הגמרא באופן שיוכרהו. ולאחר המשנה שילמד גמרא ולאחר מכן ספרי הראשונים והפוסקים אשר זהו סדר האילן יקדים השורש לגזע, וממנו ענפי הפירות. עכת"ד. עוד אמרו חכמינו (דברים רבה ח ו) גבי הצורך להתחיל לקנות קנין התורה בגיל צעיר שאז נוחה היא פחות להשתכח, וז"ל: 'מחורף עצל לא יחרוש אמר רבי שמעון בן יוחאי זה שאינו לומד תורה בילדותו, ורוצה ללמוד תורה בזקנתו ואינו יכול. וזהו ושאל בקציר ואין, פירושו כי מפני השכחה אין התורה עומדת בו'. ובשולחן ערוך הרב (הלכות תלמוד תורה פ"ב ס"ב-ג) כתב את סדר הלימוד בדורנו באופן שלא ישתכח תורתו, וז"ל הנצרך לענייננו: 'כשיגדיל בחכמה ולא יהיה צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, מפני שכבר חזר על לימודו פעמים רבות מאד עד שנחלקק היטב בזכרונו כל התורה שבכתב ובעל פה כולה, אזי יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבעל פה כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה, ויפנה כל ימיו לעיון התלמוד לסבור סברות בהלכות ולפלפל בהן בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולחדש חידושי הלכות רבות, ומה שהצריכו לשלש זמן לימודו הוא ליתן לכל אחד שיעור זמן כפי הראוי לו בכל יום ויום כדי שיגמור כולו בשוה, ואחר כך כל ימיו לסבור ולעיין. וטוב לחוש לדבריהם. ועכשיו שתורה שבעל פה כתובה לפנינו אין צריך לחזור מאה פעמים ואחת בשעת לימודו ממש, רק שיהיה מאוד לחזור על הראשונות תמיד לפרקים קרובים, בענין שתהיינה כל ההלכות שלמד עד עתה חקוקות היטב בזכרונו'.

עצות לזכור את לימודו

תפלה: דרשו ז"ל (תמורה טו) גבי כוח התפלה לזכירת הלימוד, וז"ל: 'ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמור אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ידך לבלתי עצבי ויבא אלהים

את אשר שאל. אם ברך תברכני בתורה, והרבית את גבולי בתלמידים, והיתה ידך עמדי שלא ישתכח תלמודי מלבי, ועשה מרעתי שיזדמנו לי ריעים כמותי'. **לא לבטל זמן:** וכתב בספר היראים (סימן ש"ט) שמה שאמרו חכמינו שאינו חייב עד שיסירם מלבו, כוונתם היא שיפנה ליבו לבטלה וממילא דברי התורה ילכו וישתכחו ממנו. **חזרה:** אמרו חכמינו (הגיגה ט) במעלת החזרה, וז"ל: 'מאי דכתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע, בין עובד אלהים לאשר לא עבדו, היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו עבדו. אמר ליה עבדו ולא עבדו תרוייהו צדיקי גמורי נינהו. ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד'. ע"כ. וכתב הרבינו יונה (אבות פ"ג מ"ח): 'כי השכחה מצויה בבני אדם, והיה לו לחזור ההלכה הרבה פעמים ולחשוב בה כל היום וכל הלילה עד שלא תוכל לסור מלבו ולא עשה, הרי זה מתחייב בנפשו'. ע"כ. וכן כתב רש"י (עבודה זרה יט), וז"ל: 'כל מי שלומד וגורס מעט מעט ומחזר עליו פעמים הרבה עד ששגור בפיו, ואחר כך חוזר ולומד תלמודו מתקיים'. ע"כ. וכתב בשל"ה (שבועות פרק נר מצוה) דכל כך פעמים ילמוד אותם, עד שיהיו שגורים לו בעל פה'.

איסור שכחת תלמוד בימינו

אמרו ז"ל (תמורה יד): גבי כתיבת התורה שבעל פה בעת סכנת השכחה, וז"ל: 'רבי יוחנן וריש לקיש מעיניו בסיפרא דאגדתא בשבתא, ודרשי הכי עת לעשות לה' הפרו תורתך, אמרי מוטב תיעקר תורה, ואל תשתכח תורה מישראל'. ע"כ. וכתב בכתר ראש (סימן י"ז) בשם הגר"ח מוולאז'ין דכל האיסור לא נאמר אלא בימי קדם שלמדו בעל פה, ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרן בכתב, אבל בזמן הזה אין כלל איסור בדבר. וכן כתב האשל אברהם (פירוש דברי דוד אבות פ"ג מ"ח). אמנם הרבינו יונה (שער התשובה ח"ג) כתב שהאיסור הוא לאו ממש, ולפי דבריו אין נפקא מינה בין ימיהם לימינו. וכן כתב בשולחן ערוך הרב (הלכות תלמוד תורה פ"ב ס"ד). ובחידושי הגר"י (פרשת ואתחנן) הוסיף בזה דעיקר הלאו נאמר רק לגבי מסורת תורה שבעל פה ולא על כל דבר תורה דעלמא, ולכן אין זה נוהג בזמן הזה. ובהרחב דבר (דברים טו) כתב שעיקר האיסור הוא בחידושים שחידש האדם מדעתו.

עומקא דסוגיא

א. עיין בדברי החיד"א (ראש דוד פרשת האינינו עמ' תרט) שהסתפק אם אסור לאכול דברים הקשים לשכחה מחמת איסור זה שמשכח תלמודו. ועיין עוד מה שאמרו ז"ל (הגיגה טו) גבי דברי תורה שקשים לקנותם כוהב ונוחים להשתבר ככלי זכוכית, ולכן יש יותר להזהר בדברים שעלולים לשכח תלמודו. ועיין עוד מה שכתב בלהורות נתן (ח"א סימן נ"ט) שכתב

שכל הני דברים שאמרו חז"ל שמשכחים תלמודו מגונה מאוד העושהו, שהרי מכניס עצמו לחשש איסור לאו. ועיין עוד במהר"ל (תפארת ישראל פ"ו) שכתב דטעם הדבר שהתורה נוחה להשתכח מהאדם הוא מחמת שהוא שכל אלהי ואינו בערך האדם ויבא אליו.

כל כך פעמים ילמוד אותם עד שיהיו שגורים לו בעל פה (של"ה)

מראי מקומות

- א. סנהדרין צו.
- ב. אבות פ"ג מ"ח.
- ג. מנחות צט.
- ד. תפארת ישראל פנ"ו.
- ה. דברים רבה ח ו.
- ו. שולחן ערוך הרב הלכות תלמוד תורה פ"ב ס"ב-ג.
- ז. תמורה טו.
- ח. ספר היראים סימן ש"ט.
- ט. חגיגה טו.
- י. רבינו יונה אבות פ"ג מ"ח.
- יא. עבודה זרה יט.
- יב. של"ה שבועות פרק נר מצוה.
- יג. תמורה יד.
- יד. כתר ראש סימן ס"ז.
- טו. פירוש דברי דוד אבות פ"ג מ"ח.
- טז. שער התשובה ח"ג.
- יז. שולחן ערוך הרב הלכות תלמוד תורה פ"ב ס"ד.
- יח. חידושי הגר"י פרשת ואתחנן.
- יט. הרחב דבר דברים ד טו.
- כ. ראש דוד פרשת האינינו עמ' תרט.
- כא. חגיגה טו.
- כב. שו"ת להורות נתן ח"א סימן נ"ט.